Eestile tutvustada ja milles tundub vähem luulelist jõudu kui hoolt ning arusaamist algupärandi keelest ja värsist.

J. Johanson-Pärna' (Tallinna) kaudu j. m. saadud andmed. — Vt. ka E. Kirj. 1911, lk. 477 jj., 1912, lk. 295 jj. *A. O.*

**TONDU, Toomas** (pseud., kodanlik nimi **Jüri Koik**), näitleja, sünd 24. XI 1888 Viljandis puusepa pojana, õppis kohalikus algkoolis Fr. Kuhlbars'i (vt.) juhatusel, siis kreiskoolis ja viimati linnakoolis, kust lahkus ühes mitme kaasõpilasega jaan. 1906 protestiks Vene rittmeistri K. v. Sivers'i julmuste, m. s. mainitud kooli õpilaste peksmise vastu. Jätkates erateel edasiõppimist, lõpetas ta a. 1908 H. Margens'i raamatupidamise-kursused Tartus ja asus siis, olnud juba sügisest 1907 »Vanemuise« koori liikmeks ja esinenud kõrvalistes osades, ametisse arveametnikuna »Vanemuise« teatrikontoris. A. 1909 siirdus ta lõplikult lavale, saades tolleaegselt näitejuhilt K. Menning'ilt (vt.) suurema osa E. v. Wildenbruch'i näidendis »Lõoke«. Aa. 1909—11 »Vanemuise« laval lavakunsti õppinud täie innu ja andumusega, teotses ta aa. 1911—12 Viljandis »Koidu« ja sealse haridusseltsi näitejuhina ning näitlejana ja asus a. 1912 K. Jungholz'i (vt.) kutsel Tallinna »Estoonia« lavale, kus mööduski suurem osa ta lavategevusest, mida T. oli sagedasti sunnitud katkestama areneva kurgutiisikuse tõttu. T. suri 22. VIII 1928 Viljandis. — Hoolimata oma alalisest heitlemisest haigusega on T. loonud rea püsivaid kujusid. Tema erialaks oli tihe ja peenetoimeline koomika, mis sööbus vaatleja meeltesse. Tema tähtsamaist osadest mainitagu poeg Paul Milli Mallika »Demobiliseeritud perekonnaisas«, Ernest A. Kitzberg'i »Püve talus«, noormees W. Shakespeare'i »Veneetsia kaupmehes« ja Abram Potash Montague'i ja Glass'i komöödias »Potash ja Perlmuter«. Nii neis koomilistes kui ka romantilistes osades, nagu M. Maeterlinck'i »Pelléas ja Melisande'i« esimeses nimiosas, mõistis T. varustada oma osa rea inimlikkude pisijoontega, mis ta loodud kujule andsid erilise šarmi. Kuigi kurgutiisikus oli ta hääle muutnud monotoonseks, suutis ta selle paisutada ka protestipaatoseks (näit. W. Hasenclever'i »Pojas«). Ta viimane suurim kuju oli Jim E. Toller'i »Masinahävitajates«, veetlev pessimismiga segatud õrnuselt.

Pvl. 1928, nr. 230; Post. 1928, nr. 233; Kaja 1928, nr. 198 j. m. saadud andmed.

*B. L.*

**TONKMANN, Kustas**, põllumees, poliitiline tegelane, sünd. 19. VI 1882 Läänemaal Vaikna v. taluomaniku pojana, õppis aa. 1892—96 Vaikna vallakoolis ja täiendas hiljemini oma haridust iseõppimise teel. 1904. a. hakkas ta isalt pärandatud talu pidama, kusjuures ta peagi suurt tähelepanu äratas katsetega maaparandustööde ja loomatoidu juurvilja kasvatamise alal, saades põllutöönäitustel rea esimesi auhindu. Ka võttis T. agarasti osa kohalikust seltsielust, m. s. Kullamaa põllumeesteseltsi esimehena. Eestimaa Põllumeeste Keskseltsis oli T. selle asutamisest (a. 1910) alates juhatuse ja hiljemini nõukogu liige. 1917. a. oli T. mõne aja Läänemaa miilitsaülemaks ja on hiljemini teotsenud ka Läänemaa kaitseliidus. Mitu korda on T. olnud Vaikna vallavanemaks. Sellena võttis ta okupatsiooni ajal osa 9. IV 1918 Tallinnas peetud »Landesversammlung'ist« (vt. Dellingshausen, v. Seckendorf), protestides energiliselt ühes Keila vallavanema J. Tähe ja teistega selle vastu, et vallavanemaid sunniti sel koosolekul tegema otsuseid Eestimaa lahkulöömise kohta Vene riigi alt, olgugi et vallavanemail 1866. a. seaduse järgi ei olnud õigust sääraseid politilisi otsuseid teha ja kokkukäsutatud vallavanemad ei saanud selle küsimuse suhtes kohtadel ennemini rahva arvamist küsida. Alguses ei tahtnud T. ja Tähe üldse hääletamisest osa võtta; lõpuks hääletasid nad siiski aadli poolt soovitud mõttes, rõhutades, et nad seda teevad isiklikult, mitte aga rahva esindajaina. Eesti iseseisvuse ajal võttis T. agarasti osa maaliidu ja hiljemini põllumeestekogude organiseerimisest Kullamaal ja kuulus viimaste esindajana II ja III Riigikokku. Ka on T. olnud 1924. a. peale Eesti Põllumeeste Keskseltsi poolt renditud Jäneda mõisa valitsejaks. T. on kaastööd teinud »Põllutöölehele«, »Talule«, »Põllumehele«, »Kajale« j. t. ja avaldanud raamatu »Tegelik juurviljakasvataja« (Tallinna, 1914).

Isikl. j. m. saadud andmed. — Vrdl. H. Kruus, Saksa okkupatsioon Eestis (1920), lk. 115—21.

*T.*

**TOOM, Aleksander (Sander)**, rahvasuus »Saaremaa prohvet« ja Habakuk II, sünd. 8. XI 1823 Saaremaal Kaarma kirikuvallas, õppinud 4-aastaselt lugema ja hakanud juba poisikesena piiblit uurima, lõpetas Valjala klk.-kooli, õppis Riias kangru ametit ja oli hiljemini kangruna tegev. Umb. aa. 1844—50 toimis ta köstrina pastor M. Körber'i (vt.) juures Ansekülas, kus ta ka naitus, elas siis mõni a. arvat. Kaarma külas oma venna juures ja oli umb. aa. 1854—74 Valjala kiriku lähedal Kogula v. Lööne mõisa Männiku kohal metsavahi ametis. Asunud mõnd aega Võrsna-Arul Pihtla v., siirdus ta 1876. a. paiku Uduvere Kissa tallu (Kaarma kiriku lähedal), kus ta elas kangru tööd tehes ja aeg-ajalt jutlustades kuni oma surmani 22. VII 1907.